

Ю.А. Капцова (Брэст, БрДТУ)

ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНЫ ПАДЫХОД ПРЫ ВЫКЛАДАННІ ДЫСЦЫПЛІНЫ “БЕЛАРУСКАЯ МОВА ЯК ЗАМЕЖНАЯ”

Апошнія гады расце цікавасць іншаземных навучэнцаў да вывучэння беларускай мовы, да пазнання краіны і культуры нашага народа. Беларуская мова як замежная – тэарэтычны курс і практыка маўлення – выкладаецца ў нашым універсітэце. Перад выкладчыкамі існуе няпростая задача: выбар эфектыўнага падыходу пры выкладанні дысцыпліны.

На нашу думку, адным з эфектыўных падыходаў, які вызначае тэарэтычную і метадычную базу навучання мове і маўленню іншаземных студэнтаў, з’яўляецца лінгвакультуралагічны падыход.

Лінгвакультуралагічны падыход арыентуе на фарміраванне лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі, выхаванне маўленчай культуры на аснове засваення мовы як сродку спасціжэння нацыянальнай культуры ў кантэксце сусветнай. Яго рэалізацыя прадугледжвае азнаямленне з духоўнымі каштоўнасцямі такімі, як мова, літаратура, мастацтва, гісторыя і інш, а таксама авалоданне ўменнямі карыстацца ведамі ў працэсе моўнай камунікацыі [1, с. 56].

Пры фарміраванні лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі прапануецца развіваць у студэнтаў-білінгваў неабходныя веды вучэбнага культуралагічнага матэрыялу; валоданне мінімумам агульналітаратурнай лексікі, веданне моўных сродкаў, якія дазваляюць уступаць у працэс маўлення, а таксама будаваць сваю жыццядзейнасць у адпаведнасці з духоўнымі, маральна-этычнымі, эстэтычнымі традыцыямі нацыянальнай культуры, таму што ў кожнай мове адбіваецца жыццёвы і духоўны вопыт народа – стваральніка і карыстальніка мовы. Некаторыя вучоныя нават лічаць, што кожны народ бачыць свет праз прызму сваёй роднай мовы, бо, з’яўляючыся своеасаблівым кодам культуры, мова ў пэўнай ступені вызначае светапогляд і менталітэт народа, г.зн. яго псіхічную і нацыянальна-культурную адметнасць. Вядомы нямецкі вучоны В. Гумбальт сцвярджаў, што “ў кожнай мове закладзена самабытнае светаўспрыманне. Як асобны гук стаіць паміж прадметам і чалавекам, так і ўся мова ў цэлым выступае паміж чалавекам і прыродай”. Сапраўды, умовы жыцця народа (ландшафт, клімат, раслінны і жывёльны свет), прадвызначаючы характар заняткаў народа, адбіваюцца на яго светаўспрыманні і адлюстроўваюцца ў мове (у гукавым ладзе, лексіцы, фразеалогіі).

Прадметы і з’явы, якія адыгрываюць важную ролю ў жыцці пэўнага народа, маюць больш разнастайных назваў, чым аб’екты, якія не сустракаюцца або рэдка сустракаюцца ў жыцці.

Лінгвакультуралогія вывучае ўзаемасувязь і ўзаемадзеянне культуры і мовы ў працэсе іх функцыянавання [2, с. 10].

Такім чынам, узнікае неабходнасць разглядаць феномен мовы ў кантэксце жыццядзейнасці чалавека – носьбіта культуры, прадстаўніка этнасу. Гэты працэс можна ажыццяўляць праз сістэматычны ўвод нацыянальнай лексікі. Што патрабуе дасканала праводзіць работу з тэкстам, які павінен несці культуралагічны накірунак. Напрыклад, прапануем прачытаць тэкст “Мая краіна”; сцісла пераказваем, што даведаліся пра Беларусь; рыхтуем аповед пра сваю

краіну на ўзор прапанаванага тэксту. Выкарыстоўваем і іншыя тэксты, напрыклад “Турыстычная Беларусь”, “Стары Мінск”, “Белавежская пушча”. Таксама можна прапанаваць тэксты для чытання беларускіх пісьменнікаў Ул. Караткевіча “Жабкі і чарапахы”, Я. Скрыгана “Слепата”, Я. Маўра “Шчасце”, Я. Колас “Дуб і чароціна”, Я. Брыль “Дакор” і г.д.

Гэтыя тэксты могуць эфектыўна выкарыстоўвацца не толькі для паляпшэння навыкаў чытання і ўспрымання прачытанага, але і для развіцця маўленчых навыкаў: навучання падрыхтаванаму або непадрыхтаванаму маналагічнаму і дыялагічнаму маўленню; развіцця навыкаў пісьма, напрыклад, сачыненне-разважанне па мастацкім творы. Тэксты для чытання могуць быць агучаны з мэтай навучання аўдыраванню. Можна прапанаваць наступныя тэксты лінгвакультурнай накіраванасці: “Як вывучыць беларускую мову”, “Чырвоны касцёл у Мінску”, “Ефрасіння Полацкая” і інш, тым самым далучаючы замежных студэнтаў да культурнай спадчыны беларускага народа.

Абмеркаванне тэксту дапамагае ўзнавіць моўную карціну свету і вобраз чалавека, псіхалогію і ментальнасць носьбітаў мовы.

Праводзячы заняткі лінгвакультуралагічнай накіраванасці прадумваем практыкаванні для работы.

Асноўным інструментам для выказвання з’яўляецца слова. Знаёмім студэнтаў са значэннямі невядомых слоў і асаблівасцямі іх выкарыстання ў мове па слоўніках. Вялікае значэнне маюць нацыянальна афарбаваныя адзінкі намінацыйнай сістэмы беларускай мовы. Гэта лексіка, што адлюстроўвае нацыянальную своеасаблівасць беларускай духоўнай і матэрыяльнай культуры.

Напрыклад, прыкметнай адзнакай ландшафту Беларусі з’яўляецца балота, і беларуская мова мае больш за 20 яго назваў: дрыгва, дрыгвянік (‘топкае балота, багністае месца’); багна (‘нізкае топкае месца, грузнае балота, дрыгва’); багнішча (‘вялікая багна’); алёс (‘забалочанае месца’); твань (‘дрыгва, балоцістае месца; ‘гразь’); тхлань (‘балоцістае месца; ‘гніль’; ‘цвіль’; ‘сырасць’); імшара, імшарына, бездань (‘бяздонная прорва’) і г.д., затое ў нашай мове зафіксавана толькі адна назва такой жывёліны, як вярблюд, у той час як у арабскай мове даследчыкамі адзначаецца каля 5000 розных яго назваў.

Некалькі дзесяткаў назваў ільду (для характарыстыкі яго стану, асаблівасцей утварэння, прызначэння і т.п.) захоўвае эскімоская мова, а ў мове спрадвечных мараходаў і рыбакоў ірландцаў – дзесяткі найменняў ветру.

У любой мове ёсць словы, якія значаць больш, чым вызначаны аб’ём іх значэння ў слоўніку (гэтую дадатковую, нацыянальна абумоўленую інфармацыю называюць нацыянальна-культурным кампанентам значэння моўных адзінак), набылі дадатковае культуралагічнае значэнне, выступаюць сімвалам краіны. Вельмі часта гэта назвы расліннага і жывёльнага свету: бусел, зубр, васілёк, шыпшына, вярба, рабіна.

Эфектыўным з’яўляецца высвятленне ролі ключавых слоў у мастацкім творы. Падчас працы з тэкстамі вершаў адзначаем словы, якія з’яўляюцца нацыянальнымі арыенцірамі: вызначаем функцыю гэтых слоў; робім выснову пра тое, што нацыянальная каштоўнасць слова вызначаецца тымі асацыяцыямі, якія яно выклікае ў чалавека дадзенай нацыі, дадзенай мовы. Чым больш асацыяцый, тым багацей інфармацыя. Такімі словамі-сімваламі для беларусаў, напрыклад, з’яўляюцца бусел і зубр, васілёк і шыпшына, вярба і рабіна. Працу-

ем у групах. 1 група працуе з фальклорнымі творамі (народнымі песнямі), 2- з вершамі, 3- з беларускімі загадкамі і прыказкамі. Падчас гутаркі прыходзім да высновы, што канцэпт васілёк складае ў сабе глыбокі сэнс і валодае моцным эмацыйным уплывам на чытачоў.

На наступных этапах працуем са словам дарога, з асацыяцыямі, якія выклікае гэтакія слова, звяртаемся да дыялектных слоў як носьбітаў народнай мудрасці, філасофіі, поглядаў, характару, веры. Напрыканцы заняткаў ствараем экспрэсіўны тэкст. Для гэтага выкарыстоўваем урыўкі з вершаваных тэкстаў, дзе паэты карыстаюцца прыёмам увасаблення, сталымі эпітэтамі, словамі з мяншальна-ласкальнымі суфіксамі, метафарычнымі параўнаннямі.

Напрыканцы заняткаў разам са студэнтамі прыходзім да высновы: слова з'яўляецца носьбітам нацыянальна-культурнай інфармацыі, якая выяўляецца ў тых асацыяцыях, якія яно выклікае менавіта ў чалавека дадзенай нацыі, дадзенай мовы, дадзенай культуры.

Надзвычай ярка нацыянальная адметнасць праяўляецца ў фразеалогіі. Супастаўляем аналагічныя паняцці, сітуацыі ў розных культурах і мовах.

Формы маўленчага этыкету таксама залежаць ад нацыянальна-культурных традыцый грамадства. Беларускі нацыянальны характар уключае такія якасці, як гасціннасць, добразычлівасць, душэўная шчодрасць, таму ў нашай мове вялікая колькасць выслоўяў для выражэння вітання, развітання, падзякі, з якімі абавязкова на адным з першых заняткаў трэба знаёміць студэнтаў. Напрыклад, добры дзень! Прывітанне! Бывайце здаровы! Усяго добрага! Дзякую! Калі ласка! На здароўе!

Такім чынам, у назвах прадметаў, з'яў рэчаіснасці адлюстроўваюцца адметнасці жыцця, характару, мыслення, светапогляду народа. У моўных адзінках, у словах-сімвалах мова зберагае гістарычную памяць народа, захоўвае яго культуру і духоўныя здабыткі.

Лінгвакультуралагічны падыход накіраваны не толькі на тое, каб студэнты-іншаземцы маглі авалодаць навыкамі маўлення, пісьма, а таксама пазнаёміцца з нацыянальна-культурнымі асаблівасцямі носьбітаў вывучаемай мовы, з іх духоўнай спадчынай.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Зелянко, В.У. Лінгвакультуралагічны падыход да навучання беларускай мове / В.У. Зелянко // Роднае слова. – 2008. – № 1. – С. 55–57.
2. Маслова, В.А. Лінгвокультуралогія : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / В.А.Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
3. Рамза, Т.Р. Беларуская мова? З задавальненнем! Для замежных навучэнцаў / Т.Р. Рамза. – Мінск : Выш. шк., 2010. – 310 с.

С.А. Королевич (г. Брест, БрГУ им. А.С. Пушкина)

ОБУЧЕНИЕ ЛЕКСИКЕ В КУРСЕ РКИ: СПОСОБЫ ОРГАНИЗАЦИИ МАТЕРИАЛА

Слово – основная единица языка, которая характеризуется двухаспектностью: оно выступает в языке не только как номинативная, но и как коммуникативная единица. Без слова невозможно построение высказывания. Поэтому, хотя в курсе РКИ лексика не выделяется для изучения как специальный раздел,